

ЖАНРОВА ПОЛІФОНІЯ РОМАНУ СТЕФАНА ГЕЙМА «АГАСВЕР»

У статті розглянуто жанрову специфіку роману С. Гейма «Агасвер», окреслено постмодерністські риси твору – жанрову поліфонію та полістилістичність, що закономірно відбивається в інтерпретації міфологеми Агасвера.

Ключові слова: жанр, постмодерністський роман-апокриф, модифікація, міфологема

The article examines the genre specificity of S. Heim's novel "Agasver", outlines the postmodern features of the work - genre polyphony and polystylism, which is naturally reflected in the interpretation of Agasver's mythologeme.

Key words: genre, postmodern apocryphal novel, modification, mythologeme

Думка про те, що, «починаючи з ХХ ст., привілейоване місце в культурі починає займати міф, а міфологічна свідомість стає значущою складовою історичної, ідеологічної і художньої свідомості» [36, с. 79] є топосом сучасної гуманітаристики. У літературі кінця ХХ – початку ХХІ століття це явище стає домінантним, що наочно продемонстровано в романі «Агасвер» (1981) німецького письменника Стефана Гейма.

Стефан Гейм (автонім Хельмут Фліг – 1913-2001) – видатний німецько-юдейський письменник ХХ ст., літературознавець, автор дисертації про іронію у Г. Гейне, почесний доктор Кембриджського університету й університету Берна, лауреат літературних премій (імені Генріха Манна – 1959, Єрусалимської премії – 1993). Його творча спадщина складається з двох десятків романів, збірників малої прози, серед яких «Агасвер» (1981) – найбільш відомий твір. У ньому автор звертається до традиційного сюжету та образу Вічного Жида, модифікуючи традиційну міфологеми задля моделювання нової художньої реальності.

Дослідженню роману С. Гейма «Агасвер» присвячено розділи монографії (А. Нямцу), декілька статей (Г. Ішимбаєва, Т. Вілісова, Є. Борисєєва) і дисертацій (Н. Поліщук, Г.П. Еккер).

Літературознавці розглядають образ Агасвера як традиційний та виокремлюють так званий «Агасверовий комплекс» [4]; каталогізують мотиви блукання, безцільності й нескінченності, «вічного життя» як прокльону, що семантично пов'язані з образами Агасвера та Каїна [6]; зосереджують увагу на образі Сина Божого у парадигмі постмодерністської поетики твору, яким є роман С. Гейма [3]; виявляють причини популярності «мандрівного» сюжету в контексті літературного постмодернізму [1]; простежують модифікації образу Вічного Жида в трансісторичному контексті: від прототексту – середньовічної легенди про людину, яка образила Бога, до постмодерністської версії міфологеми Агасвера в романі С. Гейма [5]; аналізують історичну проблематику роману С. Гейма «Агасвер» у річищі проблеми історична правда / історичний вимисел [2]. Цікавою та актуальною у контексті модифікації міфологеми Вічного Жида є проблема жанрової специфіки роману С. Гейма «Агасвер».

Створенню авторського міфу про Агасвера сприяє жанрова форма твору С. Гейма «Агасвер». Це роман-притча, роман-міф / антиміф, історичний постмодерністський роман, постмодерністський роман-апокриф, що розгортає перед читачем неканонічну версію життя Ісуса Христа та невіддільного від Нього Агасвера. Адогматичний шлях богошукання Агасвера, пошуки Істини вважаємо «ціннісним центром» твору. Номінація імені Агасвера в сильній позиції тексту – у заголовку – дає змогу стверджувати, що саме він є головним героєм роману. Це відображено в сюжетно-композиційній організації твору, в якій з 29 розділів образу Ісуса присвячено лише п'ять (5, 8, 12, 13, 20, 29). Але

навіть у них Вічний мандрівник виступає «апокрифічним євангелістом», який розповідає про земне служіння Христа і Його друге Пришестя. Агасвер, наділений ангельською природою і безсмертям, виконує функції медіатора між сакральною і профанною сферами. Отже, маємо констатувати сюжетотвірну роль цього образу, що також притаманна легендарному претекстові.

Разом із сюжетною схожістю зазначимо композиційні відмінності між апокрифічною легендою та її літературною модифікацією. Автор-постмодерніст відходить від традиційної зав'язки легенди про Вічного Жида – епізод скривдження Христа на порозі шевцевої оселі. Роман С. Гейма розпочинається картиною падіння двох ангелів – Люципера (у романі С. Гейма – Лейхтентрагер) та Агасвера, які відмовились підкоритися людині, створеній на шостий день з води і праху земного (алюзія на апокрифічну «Книгу про Адама та Єву»). Аргумент – вони з'явилися з небуття набагато раніше – на другий день творіння з полум'я й повіяння Вічності, а не з бруду, як людина, отже більш наближені до Бога та досконаліші. Цей епізод є зав'язкою роману, що суттєво модифікує усталену міфологеми Агасвера.

З інваріантною семантикою міфологеми Агасвера роман С. Гейма споріднює низка мотивів – мотив безсмертя, мотив дороги, екзистенційної самотності, покаяння та спокути гріха, просторово-темпоральні мотиви, однак є суттєві розбіжності у їхній семантиці. У багаторівневій організації твору міфологема Агасвера об'єднує три сюжетні лінії – міфологічну (біблійний час), історичну (Німеччина XVI століття після Реформації) і сучасну (соціалістична НДР 80-х років XX століття). Зауважимо, що кожна з них має свою міфологію, утім, в усіх «вічний блукалець» відіграє головну роль. Наскрізний образ Вічного Жида також сприяє створенню рамкової композиції твору, об'єднуючи міф творення та есхатологічний міф, що не має аналогів ані в легенді, ані в романтичній інтерпретації міфологеми Агасвера.

Легендарний персонаж усіх фольклорних версій на відміну від літературного героя (як романтичного, так і постмодерністського) взагалі не переймався духовними проблемами. За однією з версій, зневажаючи Ісуса, він просто хотів покрасуватися перед «одноплемінниками» запопадливістю й благочестям. Тому в постмодерністському романі рельєфно виглядає зміна та глобалізація просторово-часових координат. Автор зміг у невеликому за обсягом романі з'єднати Священну історію від початку створення світу і людини до Армагедонської битви з історичним буттям суспільства від XVI до XX ст. Для Агасвера С. Гейма – Вічність та трансцендентність є звичною середою перебування в силу його ангельської природи. У той же час на відміну від легендарного та романтичного персонажів його локація у різні історичні часи обмежена Німеччиною, Польщею та Ізраїлем.

Н. Поліщук відмічає, що еkleктичний характер роману Гейма «Агасвер» робить твір відкритим для рецептивної альтернативності в жанрово-стильовому розмаїтті [31]. Так, у творі знаходимо такі жанрово-стильові елементи легенд і переказів, що складають його поліжанровість:

1. фольклорні (легенда про Агасвера);
2. літературні (народна книга невідомого автора під назвою «Короткий опис та розповідь про єврея на ім'я Агасвер». Саме за її сюжетом з Агасвером зустрівся єпископ Пауль фон Ейцен);
3. біблійні (створення світу, проповідництво Ісуса Христа, Тайна Вечеря, зрада Його апостолом Петром, страта на Голгофі, Армагедонська битва);
4. апокрифічні (апокриф «Книга Адама та Єви»);
5. науково-фантастичні (загадкове зникнення професора Байфуса);
6. документалізованої прози (докази про існування Агасвера в Кумранському свитку);

7. епістолярні (листування між науковцями: професором з Єврейського університету м. Єрусалима Йоханааном Лейхтентрагером та професором інституту наукового атеїзму НДР Зигфрідом Байфусом);
8. стилізації соціально-історичного роману (відтворення життя та світогляду різних епох Німеччини після Реформації XVI ст. та НДР 80-х рр. XX ст.).
Отже, жанрова поліфонія засвідчує постмодерністську природу твору, що закономірно відбивається в інтерпретації міфологеми Агасвера, втіленої у постмодерністській естетиці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борисеева Е. А. Мифологема Агасфера в литературе эпохи постмодерна. URL:<http://elib.bsu.by/handle/123456789/36674>
2. Вилисова Т. Исторические романы Стефана Гейма «Книга царя Давида», «Агасфер» : демифологизация истории и историческая рефлексия. URL:<https://philologicalstudies.org/dokumenti/2006/vo11/22.pdf>
3. Ишимбаева Г. Г. Трансформация библейского мифа в литературе постмодернизма («Агасфер» Стефана Гейма). URL:www.lib.csu.ru/vch/2/1997_01/019.pdf
4. Нямцу А. Е. «Бессмертный странник в человеческом мире» / К проблеме литературного функционирования легенды об Агасфере в контексте христианской аксиологии». Легендарные образы в литературе. Черновцы: «Рута», 2002. С. 127-164
5. Поліщук Н. Трансформація міфологеми Агасвера в західноєвропейській літературі XIX - XX ст. Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.04 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів., 2001. 20 с.
6. Ханзен-Леве А. Система поэтических мотивов. Ранний символизм. Санкт-Петербург: Академический проект, 1999. 512 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор Ільїнська Н.І.